

II.

**Laurentii Lippii liber proverbiorum ad magnificum virum
Laurentium Medicem.**

(cod. Riccard. 1229 f. 1^a - 56^b.)

Illi, qui ad gubernandam rem publicam accedunt, nullum scriptorum genus, ex quo humanam vitam excolere possint, debent omittere, ut sapientiam pariter et prudentiam potentiae adiungant, sine quibus nec ullum imperium diuturnum nec ulla res publica satis firma esse potest. Cum singulis ferme diebus innumera tibi scripta dedicentur et plurima vetustatis monumenta apud te sint, a quibus variam rerum doctrinam tanquam ab exuberantissimis fontibus haurire poteris, ut sit tibi nostra industria haec quantulacunque accessio, quaedam proverbialia ex multis scriptoribus tam Graecis quam Latinis decerpsi, quae non iniocunda tibi futura putavi. Tu haec mea proverbialia, cum per occupationes licebit, leges; deinde, si a te probata fuerint, inter alios libros tuo nomini dedicatos tanquam in Apolline Palatino repones.

Proverbialia probata verba dicuntur, quae multum prudentiae, plurimum sapientiae in se continent. Multa enim, quae ad praeceptiones et institutiones vitae pertinere videntur, complectuntur. Graeci enim proverbium paroemiam appellant, quod iuxta viam et iuxta rationem non incommode potest interpretari. Qui enim proverbialia sequitur, neque a trita via neque a recta semita et curriculo rationis potest exorbitare. Quid magis expedit, quid magis mortalibus conducit quam ea sequi, quae longa temporum serie fuerint a claris et sapientibus viris comprobata? Multi sapienter et prudenter dicta scripserunt, plerique dicta et dicitaria, quae Graeci scommata appellant, nonnulli facetias, alii loedorias, nec pauci vafre et astute responsa, nec defuerunt, qui iocos et sales litteris mandarent. Ego enim proverbialia prae istis longe excellentiora duxi et plurimum humanae vitae profutura indicavi. Nulla monumenta sunt, quae tantum domi, militiae, in re familiari conducant et ad prudentiam et ad res agendas conferant, quantum ea quae proverbialia appellantur. His enim et quae prosequi et a quibus declinare debemus, per transennam¹⁾ et quasi parvo temporis momento ante oculos intuemur. Quid brevius, quid subtilius, quid argutius enuntiari potest quam uno aut altero verbo ea concludere et absolvere, quae eodem temporis momento et vibrentur et feriant et tam repente nos rapiant?

Accipe igitur, generosissime et doctissime Laurenti, centum proverbialia; totidem colligere in animo erat. Sed Angelus Politianus mihi suavit, dum essem in hoc Pisano secessu, nullis rei publicae curis distentus, ad te haec proverbialia mitterem. Haec Angeli festinatio non permisit me formare et perficere hos recentes foetus, sed abortivum facere compulit. Tu pro tua humanitate hos rudes et informes foetus mihi ipsi tanquam patri adhuc blandientes non dedignaberis, cum ab homine tibi deditissimo proficiscantur.

¹⁾ Cic. de orat. I 162.

I.

Ancaeo, Neptuni et Astypalaeae filio, vineam plantanti vates, ut est apud Aristotelem¹⁾, praedixit, quod neque fructum colligeret neque vinum potaret. Ancaeus, cum ad maturitatem uvae pervenissent, in calicem expressit et iam poturus poculum in manibus habebat et vatem et vaticinia illudebat. Cui vates respondit: 'Multum interest inter os et calicem'. Vix verbum vates absolverat, aprum agros populari nuntiatum est; quo clamore Ancaeus percitus in aprum impetum facit et primus est occisus. Inde ortum vetus proverbium: Multum interest inter os et calicem vel, ut alii²⁾ dicunt: Multum interest inter os et offam. Exprimit id, quod Graeco versu facetissime et argutissime est dictum: πολλὰ μεταξὺ πέλει κύλικος καὶ χεῖλος ἀχρου³⁾. Quod proverbium congruere videtur his, qui ad magnas dignitates et ad magnas res aspirant; cum paulo abest, quin rerum potiantur et dignitates assequantur, illae e manibus elabuntur.

II.

Echinus, animal callidum, futurum ventum praesagit et ea parte, qua ventus spiraturus est, cavernulam obstruit, alia vero parte aperit; tum in hac re, tum in aliis plurimum calliditatis ostendit. Unde ductum vetus adagium: Vulpes multum⁴⁾, echinus uno plus⁵⁾. Quod in hominem vafrum solet reflecti, si callidiorum se nactus fuerit.

III.

Corinthus, opulentissima Peloponnesi civitas prope Isthmum sita, in qua Veneris templum adeo opulentum extitit, ut supra mille deae prostitutas puellas caperet, quas Veneri viri mulieresque addixerant. Propter has igitur frequens in urbem multitudo turbaque conveniebat, civitas mirum in modum ditabatur. Nautae etiam, qui parce pecunias impendebant, absumebantur. Hinc vulgatur veteri sermone proverbium: Non omnium est Corinthum navigatio.⁶⁾

IV.

Non enim est tuta navigatio Corinthum, praecipue per maria, quae supra Maleam sunt, propter adversos ventorum flatus. Inde tractum est vulgo proverbium: Cum Maleam deflexeris, domesticorum obliviscere.⁷⁾

V.

Prima urbs Bruttiae est Temesa, quam Ausonii condiderunt. Post illos eam habuerunt Thoantis comites Aetolii, quos eiecere Bruttii; dehinc Hannibal et Romani funditus extinxere. Prope Temesam sacellum est oleastris circumsaeptum, Politae, Ulixis socio, dicatum, quem barbarorum fraude trucidatum graves excitasse iras tradunt. Apud eos est tale proverbium: Heroem Temesae ingruere sibi dicat nemo⁸⁾.

¹⁾ Schol. Apoll. Rhod. I 188. — ²⁾ Gell. XIII 18, 3. — ³⁾ Ebd., vgl. Zenob. Paroem. V 71. — ⁴⁾ unum cod. — ⁵⁾ Zenob. V 68: πολλὸν ὀδὲ ἀλώπηξ, ἀλλ' ἐγίνος ἐν μέγα. — ⁶⁾ Strabo VIII 6, 20 und Gell. I 8, 4: οὐ παντὸς ἀνδρὸς ἐς Κόρινθον ἔσθ' ὁ πλοῦς. Vgl. Zenob. V 37, Hor. Ep. I 17, 36. — ⁷⁾ Strabo VIII 6, 20: Μαλέας δὲ κάμψας ἐπιλάθου τῶν οἰαδῶ. — ⁸⁾ Str. VI 1, 5: τὸν ἥρωα τὸν ἐν Τεμέσῃ λεγόντων ἐπικεῖσθαι αὐτοῖς.

VI.

Croton, civitas Graeca, cum litteris tum maxime militari disciplina peritissima nec parvam exercendis athleticis operam dedit. In unius Olympiadis ludis septem viri, qui ceteros certandi studio superarunt, Crotoniatae fuere omnes. Iure itaque dici visum est: Qui Crotoniatarum postremus est, is reliquorum Graecorum est primus.¹⁾

VII.

Et alterum vetus proverbium Crotone salubrius²⁾ asserit; quod inde ortum esse aiunt, quia locus ipse ad salubritatem et ad bonas habitudines propter athletarum multitudinem plurimum conferat. Plurimos igitur ad Olympia victores, id est Olympionicas habuit.

VIII.

Perhibent Myscellum et Archiam Delphos, ut deum consulerent, petiisse, utrum opes an salubritatem deligerent; Archiam itaque opes, Myscellum salubritatem elegisse. Concessum itaque alteri, ut Crotonem, alteri, ut Syracusas conderet. Evenit igitur Crotoniatas urbem tam salubrem coluisse, ut diximus, Syracusas ad tantum divitiarum cumulum evasisse, ut iam in proverbio tritum sit, cum ad locupletes et sumptuosos loquimur: Vobis ne decima quidem Syracusanorum adest.³⁾

IX.

Post Locros Sagra fluvius labitur, quem foeminino genere proferunt, in cuius ripa Castoris et Pollucis arae sitae sunt, ad quas decem Locrorum milia una cum Rheginis adversus Crotoniatas numero centum et triginta milia Marte collato victores evaserunt. Quo ex negotio ortum est adversus incredulos proverbium: ἀληθέστερα τῶν ἐπὶ Σάγρα⁴⁾, hoc est apud Sagram re gesta verius est.

X.

Thraces factis indutiis cum Boeotiis noctu incursiones faciebant, cum securius et segnius hostes se haberent perinde ac pace iam facta. Eos vero Boeotii cum propulsassent quererenturque, quod indutias violassent, illi non violasse responderunt; dies enim pepigisse, noctu incursiones fecisse. Unde vulgatum est proverbium: Thracium commentum⁵⁾, quando quis conventa et pacta nimis callide interpretatur. Hinc illud Ciceronis⁶⁾ vetus adagium: Summum ius summa iniuria factum est.

XI.

Megalopolis ampla Arcadiae civitas, in quam multae gentes ex tota Arcadia confluxerunt, assiduis postea bellis exhausta deserta facta. Unde

¹⁾ Str. VI 1, 12: Κροτωνιατῶν ὁ ἔσχατος πρῶτος ἦν τῶν ἄλλων Ἑλλήνων. — ²⁾ Ebd.: ὑγιέστερον Κρότωνος; vgl. Zenob. VI 27. — ³⁾ Str. VI 2, 4: ὡς οὐκ ἂν ἐκγένετο αὐτοῖς ἡ Συρακουσίων δεκάτη. — ⁴⁾ Str. VI 1, 10; Zenob. II 17; vgl. 'certiora quam illa, quae apud Sagram' bei Cic. de nat. d. II 2, 6; III 5, 13; Instin. 20, 3. — ⁵⁾ Str. IX 2, 4: Θρακία παρέυρεσις; vgl. Zenob. IV 37. — ⁶⁾ de off. I 33.

natum proverbium, quando magnum aliquod imperium corrui: Megalopolis, id est ampla civitas, ampla fit desolatio¹⁾).

XII.

Corinthus a L. Mummio solo aequata est. In miseranda tantae urbis direptione pulcherrima signa et antiquitate veneranda ludibrio militibus fuere. Inter cetera tabula, in qua Liber pater pictus esset, Aristidis opus, in pavimentum deiecta, super qua milites in contemptum Liberi patris talis luserunt. De quo scitum illud proverbium dici solere traditur: Nihil ad Dionysum²⁾. Quod proverbium in illos reici solet, qui deos immortales contemptui habuerint; non enim illi deis, sed sibi ipsis iniuriam ferunt.

XIII.

Corinthus solo fertili nequaquam fuit, quippe obliquus, distortus et asper ager. Unde superciliosam Corinthum vocant et hinc cessit in vulgare proverbium: Corinthus superciliis curvitatibusque laborat³⁾, quod verbum in sterilem terram facile dici potest.

XIV.

Seium quempiam scribunt fuisse eumque habuisse equum natum Argis, de quo fama constans esset, tanquam de genere equorum progenitus foret, qui Diomedis Thracis fuissent, quos Hercules Diomede occiso e Thracia Argos perduxisset. Eum equum dicunt fuisse magnitudine inusitata, cervice ardua, colore poeniceo, flora⁴⁾ et comanti iuba omnibusque aliis equorum laudibus longe praestitisse; sed eundem tali fuisse fato sive fortuna ferunt, ut, quisquis eum haberet possideretque, ut is cum omni domo, familia fortunisque omnibus suis ad internicionem deperiret. Itaque primum illum Cn. Seium dominum eius, a M. Antonio, qui postea triumvir rei publicae constituendae fuit, capitis damnatum miserando supplicio affectum esse. Ferunt eodem tempore Cornelium Dolabellam in Syriam proficiscentem fama istius equi adductum Argos devertisse cupidineque habendi eius exarsisse emisseque eum sestertiis centum milibus; sed ipsum quoque Dolabellam in Syria bello civili obsessum atque interfectum esse. Mox eundem equum C. Cassium emisse constat; postea satis notum est victis partibus⁵⁾ fusoque exercitu suo miseram mortem oppetisse. Deinde post Antonium post interitum Cassii parta victoria equum nobilem Cassii requisisse et, cum eo potitus esset, ipsum quoque postea victum atque desertum detestabili exitio interisse. Hinc proverbium de hominibus calamitosis ortum dicitur solitum: Ille homo habet equum Seianum.⁶⁾

XV.

Cretenses rei maritimae periti antiquitus navigandi principatum obtinuerunt. Unde cessit in vetus proverbium, si quis ea, quae novit, se ignorare dissimulet: Cretensis ignorat pelagus⁷⁾.

¹⁾ Str. VIII 8, 1: ἐρημία μεγάλη ὅστιν ἡ Μεγάλη πόλις. — ²⁾ Str. VIII 6, 23: οὐδὲν πρὸς τὸν Διόνυσον; vgl. Zenob. V 40 und Suid., der eine andere Erklärung dieses Sprichwortes gibt. — ³⁾ Ebd.: Κόρινθος ὀφρυῶν τε καὶ κοιλαινεται. — ⁴⁾ flava cod. — ⁵⁾ Parthis cod. — ⁶⁾ Gell. III 9, 2 ff. — ⁷⁾ Str. X 4, 17: ὁ Κρής ἀγνοεῖ τὴν θάλατταν; vgl. Zenob. V 30.

XVI.

Myconus parva est insula ex Cycladibus, non longe ab Ortygia. Myconios enim quidam calvos appellant¹⁾, ut plurimum illius loci homines calvitie deformes. Sub hac insula novissimos Gigantum ab Hercule mactatos iacere fabulantur. E quo derivatum est proverbium: Omnia sub unam Myconum²⁾ et hoc facile accommodari potest, quando plurima sub una clave clauduntur vel quando plura, quae natura et varietate distinguuntur, in unum librum colligimus et sub unum titulum descriptionemque reducimus.

XVII.

Leria parva et ignobilis e Sporadibus insula. Eius loci homines ut improbi et facinorosi criminantur. Hinc illud Phocylidae, quod in proverbium cessit: Lerii mali; non unus quidem, alter vero minime, sed universi excepto Procle mali, etenim Procles Leriis³⁾, quasi hoc proverbium innuere velit etiam Proclum malum, quandoquidem ex Leria insula, quae virum probum habere nequaquam poterat. Hoc proverbium commode refundi potest in eum, qui se bonum gloriaretur, cum patria infamis esset. Ut si audiremus Punicum hominem de fidei integritate se extollem et Graeculum super gravitate se iactantem, hoc verborum spiculo belle repercutere poterimus: Et tu Punicus et tu Graeculus es⁴⁾.

XVIII.

Omnes, qui incolunt insulas, ut plurimum efferati atque immanes, addo etiam flagitiosi, quippe qui procul a continenti et quasi in recessu quodam vitam ducunt neque commercium cum ceteris nationibus habent neque hospitalitate delectantur. Siculi vero et levitate et immanitate ceteris praestant. Sunt enim homicidae et grassatores et levicula⁵⁾ re et, ut alio vulgato proverbio aiunt, de lana caprina contendunt⁶⁾ et statim manus conserunt atque invicem more bestiarum se occidunt. Semper aut rei aut accusatores invicem se criminis arcessunt aut accusant et obiciunt aut propulsant et inficiantur et bonam temporis partem litibus et contentionibus conterunt. Quapropter iurisconsulti, causidici et rabulae fori apud illos ditissimi et opulentissimi sunt. Inde merito ortum proverbium: Omnes insulani mali, Siculi vero pessimi⁷⁾.

XIX.

Creta insula quondam opulentissima, quae hecatompolis⁸⁾, id est centum civitatum appellata est, Iove rege nobilitata. Unde Virgili⁹⁾ illud:

Creta Iovis magni medio iacet insula ponto,
mons Idaeus ubi et gentis cunabula nostrae.
centum urbes habitant magnas, amplissima regna.

Quod nunc facile hoc carmen per inversionem proferri potest: 'Centum parvas habitant villas, turpissima rura'. In hac insula homines fraudulentum, fallaces, deceptores, mendaces, fures, ignavi, temulenti, maledici, inficiatores, religionis

¹⁾ Lucil. bei Donat. zu Ter. Hec. 433 (fr. inc. 148 p. 152 M. n. 873 Bähr.); vgl. Str. X 5, 9. — ²⁾ Str. X 5, 9: πάνθ' ὑπὸ μίαν Μύκονον. — ³⁾ Das griech. Distichon: Καὶ τὸς Φωκυλίδου Λέριοι κακοί, οὐχ ὁ μὲν ἔς δ' οὐ, || Πάντες, πλὴν Προκλέους, καὶ Προκλέης Λέριος bei Str. X 5, 12 — ⁴⁾ Vgl. Lucian. de merc. cond. 4; Hieron. Ep. 38, 5; Plaut. Poen. 113, 1125. — ⁵⁾ leviuscula cod.; vgl. Gell. XIII 31, 15. — ⁶⁾ Hor. Ep. I 18, 15. — ⁷⁾ Woher? — ⁸⁾ Isid. XIV 6, 15. — ⁹⁾ Aen. III 104 ff.

denique et deorum immortalium contemptores; semper enim homines dolo malo capere aut fraudi irretire nituntur. Unde illud primo ab Epimenide¹⁾ poeta, deinde a Paulo²⁾ apostolo, postremo a divo Hieronymo³⁾ usurpatum: Κρητες ἀει ψεύσται, καὶ θηρία, γαστέρες ἀργαί; quod Latine interpretatur: Cretenses semper mendaces, malae bestiae et ventres pigri.

XX.

Colchis apud maritimam Euxini oram et Caucasum montem magna ex parte ad mare portenditur. Hanc Phasis illabitur; inde illud, quod in proverbium dicitur: In Phasim, ubi cursus carinis ultimus⁴⁾. Quod possemus commode ad aliquam longam navigationem proverbium referre.

XXI.

Augustus ad exprimendam festinatae rei velocitatem solebat hoc proverbium usurpare: Velocius quam asparagi coquantur⁵⁾.

XXII.

Augustus, cum aliquos nunquam soluturos significare volebat, ad Kal. Graecas soluturos⁶⁾ aiebat; quod ideo dictum reor, quod Graeci nunquam fidem et praescriptum tempus servarent.

XXIII.

Augustus, cum hortabatur ferenda esse praesentia, qualiacunque essent, hoc proverbium in ore habebat: Contenti simus hoc Catone⁷⁾.

XXIV.

Cum aliquis diu magnis procellis exagitatus aut a magno periculo ereptus vel in portum se receperit vel ex periculo elapsus fuerit, quam facetissime haec duo proverbia in medium afferet: Ego in portu navigo⁸⁾ vel: Res est in vado.⁹⁾

XXV.

Si quis diu rem aliquam executioni mandare conetur, super ea re diu cogitabundus nihil aliud molitur, nihil cogitet, huic rei omni cura studioque intendat, non absurde hoc proverbio utetur: Satis diu hoc <iam> saxum volvo¹⁰⁾.

XXVI.

Non potest dici, quantum morum similitudo, paria studia et par aetas animos devinciant et amicitias concilient; unde illud non inscite: δύο σώματα, μίαν ψυχήν¹¹⁾, hoc est: duo corpora et unam animam, <quo> veram amicitiam definiunt. Hinc Plato in libro, qui inscribitur de re publica¹²⁾:

¹⁾ Callim. in Iov. 8. — ²⁾ ad Tit. 1, 12. — ³⁾ Ep. 70, 1; vgl. Tertull. de anim. 20. — ⁴⁾ Str. XI 2, 16: εἰς Φάσιν, ἔνθα ναυὸν ἔσχατος δρόμος. — ⁵⁾ Suet. Aug. 87. — ⁶⁾ Ebd. — ⁷⁾ Ebd. — ⁸⁾ Ter. Andr. 480; vgl. Sedul. Ep. ad Maced. p. 173 Huem. — ⁹⁾ Ter. Andr. 845; vgl. Plaut. Aulul. 803. Rud. 170. — ¹⁰⁾ Ter. Eun. 1085, woselbst vorso steht statt volvo. — ¹¹⁾ Arist. bei Diog. L. V 1, 20; vgl. Arist. Eth. Nic. IX 8, 1168 b, 7. — ¹²⁾ 329 a.

πολλάκις γὰρ συνερχόμεθα τινες εἰς ταὐτὸ παραπλησίαν ἡλικίαν ἔχοντες, διασώζοντες τὴν παλαιὰν παροιμίαν, quod Cicero¹⁾ noster in Catonem suum elegantissime transtulit: Pares cum paribus veteri proverbio facillime congregantur.

XXVII.

Sunt plerique litterarum et totius humanitatis expertes, qui tantum sibi arrogant, tantum tribuunt, ut clarissimorum virorum dicta carpere et illos docere non erubescant. Quorum insolentiam hoc proverbio reprimemus: Sus docet Minervam²⁾.

XXVIII.

Sunt quidam vasto agrestique corpore, in omni re rudes, inepti, inconcinni. Si huiuscemodi homines absonum aliquid vel incompositum facere spectaverimus, hoc proverbio ineptam illam rusticitatem notabimus: ὄνος πρὸς τὴν λύραν³⁾, hoc est: Asinus ad lyram⁴⁾.

XXIX.

In Lesbo insula sunt lapides asperi et gibbosi, qui multos angulos et multas partes eminentiores in superficie habeant. Quapropter lapicidae flexibili indigent linea, ut possint lapides in superficie aequales reddere. Unde ortum proverbium de illis, qui depravatis sunt moribus: Iste Lesbica indiget linea.⁵⁾

XXX.

Paralysis genus morbi est, quod totum corpus dissolvit et tremulum reddit. Habet ductum hoc verbum a πρὸς praepositione <et> λύσις, quod solutionem significat. Qui hoc morbo laborant, nulla medicorum ope curari possunt. Hinc tractum proverbium de homine ita maxime perdito et in vitiis inveterato, ut nullo modo redimi possit: Patitur paralyssim.⁶⁾

XXXI.

Amicos deligere non nisi consulto et summa adhibita ratione debemus, quippe qui ita sint eligendi, ut locus paenitentiae esse non possit, et ita habendit ut eos dimittere non liceat. Unde est proverbium antiquissimum, quod non debemus aliquem in amicitiam accipere, nisi comederi, illud sal⁷⁾, hoc est, nisi post multum tempus hominum naturam discussierimus.

XXXII.

S-littera omnium semivocalium asperrima. Unde apud nos Pindari⁸⁾ dictum iam factum usu proverbium: τὸ σὺν κίβδαλον ἀνθρώποισιν, hoc est:

¹⁾ de sen. 7; vgl. Hom. Od. XIV 218; Plat. Symp. 195 b u. a. m. — ²⁾ Cic. Acad. I 18, ad fam. IX 18, 3, Fest. p. 310 M., Porph. zu Hor. Ep. I 17, 4; vgl. Plut. praec. pol. 7: ἡ ὄς τὴν Ἀθηνᾶν. — ³⁾ Hieron. Ep. 27, 1; Gell. III 16, 13. — ⁴⁾ Phaedr. fab. append 12. — ⁵⁾ Vgl. Arist. Eth. Nic. V 10, 1137 b, 30. — ⁶⁾ Woher? — ⁷⁾ οὐκ ἔστιν εἰδῆσαι ἀλλήλους πρὶν τοὺς λεγομένους ἄλας (-illud sal; vgl. Arist. Eth. End. VII 2, 1238 a, 4: ὁ μεδίμνος τῶν ἄλῶν) συναλῶσαι bei Arist. Eth. Nic. VIII 3, 1156 b, 27; vgl. Cic. de amic. 67: multos modios salis simul edendos esse, ut amicitiae munus expletum sit. — ⁸⁾ fr. 79 (47).

s-littera hominibus intacta. Quo significatur antiquissimos totas odas composuisse, in quibus nequaquam s invenitur.

XXXIII.

Hector et Ajax singulari certamine pugnaverunt; tandem nox diremit certamen et, ut moris erat apud priscos duces, Hector balteo ab Aiace, Ajax gladio ab Hectore donatus¹⁾, infanda profecto munera: Ajax gladio mortem sibi conscivit, Hector balteo circum Ilium tractus. Unde, cum aliquid donamus, ortum vetus proverbium: Bene vertat²⁾, ut est illud Vergilii³⁾:

hos illi (quod non bene vertat) mittimus haedos.

XXXIV.

Erant quidam pictores, qui cupressum, arborem duntaxat, pingerent, in ceteris rebus artis ignari. Cum plerique ab illis aliam quamvis picturam peterent, illi cupressum se picturos pollicebantur. Hinc manavit proverbium, cum aliquis rebus propositis non responderet: μή τι ἐκ κυπαρίσσου θέλεις; quod Latine sonat: Numquid ex cupressu? Quod proverbium Horatius⁴⁾ usurpavit:

et fortasse cupressum
scis simulare: quid hoc, si fractis enatat⁵⁾ exspes
navibus, aere dato <qui pingitur>?

XXXV.

Pueri antiquitus in stadio cursu certabant; qui ad metam praeveniebat, conversus ad coetaneos, qui secum cursu contendebant, dicebat: Occupet extremum scabies.⁶⁾ Quod dictum cecidit in proverbium, cum in aliqua re victores et superiores inferiores et victos spectamus.

XXXVI.

Apelli fuit perpetua consuetudo, ut nullam diem praetermitteret, quin lineam ducendo artem exerceret. Unde venit in proverbium, <ut>, cum de homine alicuius artificii studioso verba facimus, dicamus: Singulis diebus lineam ducit⁷⁾.

XXXVII.

Apelles, pictor egregius, qui claruit tempore Alexandri Magni, perfecta opera proponebat in pergula transeuntibus atque post ipsam tabulam latens vitia, quae notarentur, auscultabat vulgum diligentiorum iudicem <quam> se praeferens feruntque a sutore reprehensum, quod in crepidis una pauciores intus fecisset ansas, eodem postero die superbo emendatione pristinae admonitionis cavillante circa crus, indignatum prospexisse denuntiantem, ne supra crepidam sutor iudicaret⁸⁾, quod et ipsum venit in proverbium⁹⁾. Optimus artifex suo proverbio Aristotelis¹⁰⁾ claram protulit sen-

¹⁾ Hom. Il. VII 303 ff. — ²⁾ Liv. 34, 34. — ³⁾ Ecl. IX 6. — ⁴⁾ A. P. 19 ff.; vgl. Porph. z. d. V. — ⁵⁾ evadat cod. — ⁶⁾ Hor. A. P. 417. — ⁷⁾ Plin. N. H. XXXV 84; wir sagen heute: nulla dies sine linea. — ⁸⁾ Plin. N. H. XXXV 84 f.; vgl. Val. Max. VIII 12 ext. 3; Athen. 8, 351 a. — ⁹⁾ Ne sutor supra crepidam! — ¹⁰⁾ Eth. Nic. I 3, 1094 b, 28.

tentiam: Unusquisque bene iudicat, quae cognoscit, et illorum verus est iudex. Quapropter ineptos homunculos, qui de alieno artificio iudicare volunt, hoc veteri proverbio illos et insolentem illorum arrogantiam reprimemus, quod 'audeant supra crepidam iudicare'.

XXXVIII.

Omnia rara pretiosa¹⁾; hinc est proverbium, quando aliquid rarum invenimus: Rara avis²⁾. Quod a Phoenice deductum est, qui in Arabia nascitur unus in toto orbe, aquilae magnitudine, auri fulgore circa colla, cetera purpureus, caeruleam roseis caudam pennis distinguentibus, cristis faucis³⁾, caput plumeo apice honestat. Vivit annis sexcentis sexaginta. Senio confectus casia turisque surculis construit nidum, replet odoribus, super emoritur; ex ossibus deinde ac medullis nascitur primo ceu vermiculus, inde fit pullus, principio iusta funera priori reddit et totum defert nidum prope Panchaiam urbem Solis⁴⁾.

XXXIX.

Creditur in Italia luporum visus esse noxius vocemque homini, quem priores contemplantur, adimere⁵⁾. Hinc illud: cum de aliquo in corona obloquimur et ille nobis incautis supervenit, aliquis ex circumstantibus hoc adagio silentium sociis iniungit: Lupus est in fabula⁶⁾. Unde illud Virgilii in Bucolicis⁷⁾: lupi Moerim videre priores.

XL.

Sicinnius, vir scurrulis dicacitatis, multa in quoscunque probra iacere consuetus. Rogatus, cur soli Crasso in conviciis parceret: Fenum inquit in cornu gerit⁸⁾. Mos autem Romanis fuit, ut boum, qui cornu peterent, fenu cornua circumligarent, quo obviam procedentes sibi ab illis cavendum esse monerentur. Quapropter quum hominem, qui mala aliis inferat, conspiciamus et evidentissimis signis noxium et pestiferum hominem cognoscimus, abstinere ab eius contubernio debemus et hoc proverbio eius consuetudinem subterfugere: Fenum in cornu gerit.

XLI.

Amaracus puer, quum guttum unguenti plenum portaret, offenso in lapidem pede collapsus vasculum confregit⁹⁾. Ex unguenti effusione incredibilis exhalavit odor et circumstantes mira odoris suavitate replevit. Hinc pretiosum unguentum amaricinum appellatum, seu ab amaraco herba seu a pigmentario, nomine Amaraco, denominatum pretiosum unguentum esse constat. Si voluerimus ostendere libros non pertinere ad hominem ignarum nec delicias ad sordidum, factum est vetus adagium: Nil sui cum amaricino¹⁰⁾.

XLII.

Samus vino caret, in caeteris feracissima. Unde qui Samum laudibus colunt, hoc proverbium ei accommodant, quod etiam fert lac gallinae¹¹⁾.

¹⁾ Vgl. Cic. de amic. 79. — ²⁾ Pers. I 46, Iuv. VI 165. — ³⁾ faciem cod. — ⁴⁾ Plin. N. H. X 2. — ⁵⁾ Plin. N. H. VIII 80. — ⁶⁾ Ter. Ad. 537, Cic. ad. Att. XIII 33, 4; Serv. zu Verg. Ecl. IX 54. — ⁷⁾ IX 54. — ⁸⁾ Plut. Crass. 7, Quaest. Rom. 71; vgl. Hor. Sat. I 4, 34, Hieron. Ep. 50, 5. — ⁹⁾ confrinxit cod. — ¹⁰⁾ Gell. praef. 19; vgl. Serv. zu Verg. Aen. I 693, Lucr. VI 973. — ¹¹⁾ Strab. XIV 1, 15: ὅτι φέρει καὶ ὄρνιθων γάλα.

Hoc proverbio omnibus rebus aliquem locum affatim abundare ostendimus, ut etiam, quae praeter naturam sunt, ferat. Quo proverbio usus est Plinius¹⁾: Ut vel lactis gallinacei sperare possis in volumine haustum.

XLIII.

Syloson Samius vestem, quam ferebat, Dario, Hystaspis filio, largitus est, quam ille, quum non rex esset, magnopere concupierat; quum vero regnaret, non muneris et beneficii immemor, Sylosonti tyrannidem Sami dedit. Qui acerbè imperavit; quapropter urbs hominibus viduata est. Unde ductum proverbium: Sylosontis opera locus amplius est²⁾. Quod proverbium congruit cuicunque tyranno, qui civitatem caedibus exhauserit.

XLIV.

Ephesii Hermodorum, hominem frugi, ex civitate eiecerunt; deinde invicem hoc proverbio se incessabant: Nemo nostrum frugi esto, alioquin cum aliis in exilium mittatur³⁾. Quod proverbium illis potest accommodari, qui ex civitatibus bonos viros eiciunt.

XLV.

Colophonii navales opes satis amplas habuere et equestribus tantum excelluerunt, ut, ubicunque difficulter bella componi poterant, auxilio Colophonii equitatus dirimebantur. Qua ex re ductum est proverbium: Colophonem addidit⁴⁾, cum summa operi manus imponitur.

XLVI.

Corycaei novum insidiandi genus invenerunt. Dispersi enim per portus accedunt ad negotiatores, qui applicuerint, <et> auscultant, quid rerum afferant, quo navigent. Postea cum illi solverint et in altum se receperint, congregati eos adoriuntur ac diripiunt. Ex quo omnes curiosos, qui occulta et secreta auscultare conantur, Corycaeos appellamus et est in proverbio: Hunc Corycaeus auscultavit⁵⁾, cum quis aliqua dicere vel facere secreto videatur <nec lateat> propter eos, qui speculantur et scire student, quae non convenit.

XLVII.

Cum Euthydamus Mylasius tyrannidem occuparet et multa tamen bona in civitatem conferret, — nam si quid tyrannicum in homine erat, utilitate rei publicae compensabatur —; quare illud est Hybreae dictum, quod postea in proverbii locum cessit: O Euthydame, malum es civitatis pernecessarium; nam nec tecum possumus vivere nec sine te⁶⁾. Hoc proverbium Martialis⁷⁾ usurpavit: Nec tecum possum vivere nec sine te. Quod possumus dicere in hominem flagitiosum, sed tamen aliqua in re civitati utilem.

¹⁾ N. H. praef. 24. — ²⁾ Str. XIV 1, 17: ἔκητι Συλοσώντος εὐρυχωρίη; vgl. Zenob. III 90. — ³⁾ Str. XIV 1, 25: ἡμέων μηδὲ εἰς ἀνήστος ἔστω, εἰ δὲ μὴ ἄλλη τις καὶ μετ' ἄλλων. — ⁴⁾ Str. XIV 1, 28: τὸν Κολοφῶνα ἐπέθηκεν. Vgl. Diog. VIII 36, Plat. Legg. 673 d. Paul.-Fest. p. 37 M. — ⁵⁾ Str. XIV 1, 32: τοῦ δ' ἄρ' ὁ Κορυκαῖος ἠχροάζετο. Vgl. Zenob. IV 75, Suid. s. v., Cic. ad Att. X 18. 1. — ⁶⁾ Str. XIV 2, 24: Εὐθύδημος, κακὸν εἶ τῆς πόλεως ἀναγκαῖον οὕτε γὰρ μετὰ σοῦ δυνάμεθα ζῆν οὔτ' ἄνευ σοῦ. — ⁷⁾ XII 47.

XLVIII.

Carpuntur Cumani ut homines insulsi et hebetes ob hanc causam, ut quidam putant, quod CCC annis post eius urbis aedificationem portus vectigalia exegerunt, cum antea populus eiusmodi proventus non haberet. Quare obtinuit opinio, quod hi homines sero sentirent, cum urbem ad mare habitarent. Sunt qui aliter sentiant, quod publica pecunia mutuo accepta porticus construxerunt. Postea cum pecuniam constituta die non reddidissent, a deambulatione arcebantur. Sed cum pluviae essent, in dedecus quoddam creditores edictum mittebant, ut Cumani porticus subirent, et cum praeco inclamaret: 'Porticus subite', dictum est proverbium, quod Cumani non sentiant¹⁾, quod in pluvia porticus subeunda sit, etiam si nemo per praeconem admoneat.

XLIX.

De Mysis et Phrygibus huiusmodi proverbium est: Phrygum et Mysorum fines separati, sed diffinire difficile²⁾. Causa est, quia, cum incolae barbari et militares essent, quae vicissent, non firmiter tenebant, sed frequenter vagi et errantes eiciebantur. Hoc proverbium de illis dici potest, qui semper de finibus contendunt.

L.

Lais, meretrix Corinthia, ob elegantiam venustatemque formae grandem pecuniam demerebat conventusque ad eam ditiorum <hominum> ex omni Graecia celebres erant neque admittebatur, nisi qui dabat, quod poposcerat; posebat autem illa nimiam summam. Hinc natum frequens illud apud Graecos: adagium <οὐ παντός ἀνδρός ἐς Κόρινθον ἔσθ' ὁ πλοῦς>, quod frustra iret Corinthum ad Laidem, qui non quiret dare, quod posceretur. Ad hanc Demosthenes clanculum adiit et, ut <sibi> copiam sui faceret, petiit. At Lais duo talenta poposcit. Tali petulantia mulieris atque pecuniae magnitudine ictus expavidusque Demosthenes revertitur. Discedens inquit: Non emo tanti paenitere³⁾.

LI.

In Campania laudatissimus campus est, qui montibus subiacet nimboris, totus⁴⁾ quidem quadraginta milibus passuum planitie. Seritur toto anno, panico semel, bis farre; et tamen vere segetes, quae interquiere, fundunt rosam adoratiorem sativa: adeo terra non cessat parere. Unde proverbium vulgo dictum est: Plus apud Campanos unguenti, quam apud caeteros olei <fieri>⁵⁾. Nam ex rosis pretiosa unguenta et odoramenta conficiebant.

LII.

Cilices ut grassatores et piratae criminantur; causa, ut piratae fierent, Tryphon <fuit> et regum ignavia, qui Ciliciae ac Syriae ex successione imperabant. Nam ad illius novitatem et alia permulta innovata sunt et fratres inter se dissidentes regionem adorientibus subditam effecerunt. Sed

¹⁾ Str. XIII 3, 6: ὅψ' αἰσθάνονται οἱ Κυμαῖοι und ὡς Κυμαίων οὐκ αἰσθανομένον. — ²⁾ Str. XII 4, 4: γωρὶς τὰ Μυσῶν καὶ Φρυγῶν ὄρισματα, διορίσαι δὲ χαλεπόν. — ³⁾ Gell. I 8, 3 ff. — ⁴⁾ totis eod. — ⁵⁾ Plin. N. H. XVIII, 111.

maxime exportandorum mancipiorum licentia ad maleficium exhortabatur. Quae et facile capiebantur ac Delus, quae non admodum procul aberat, emporium magnum et pecuniosum exhibebat. Ea enim multa mancipiorum milia et recipere et emittere eadem die poterat. Ex quo proverbium natum est: Mercator naviga, expone, iam omnia venundata sunt¹⁾. Causa erat, quod post Carthaginis et Corinthi eversionem Romani divites effecti multis servis utebantur, quapropter piratae et praedandi et vendendi opportunitate oblata mirum in modum coaluerunt.

LIII.

Ex porco tam varia et abundans materia ganeae, tot innumeri sapes artificio coquorum conficiuntur: iecur, lucanica, petasones, perna, sumen, venter Faliscus. Quid plura referam? Animal ad caetera inutile, ad explendam hominum ingluviem natum esse videtur, et cum sale conservetur, non illepide hoc proverbio utuntur: Animam ei pro sale datam²⁾.

LIV.

Sunt quidam, qui levitate aut iactantia commoti magna et ampla temere et inconsulte pollicentur. Ad quos hoc vetus adagium non inconcinne referri potest: Maria et montes promittunt³⁾. Unde Persius⁴⁾:

Sed quid opus Cratero magnos promittere montes?

LV.

Africa maxime aquarum inopia laborat, ad paucos amnes se ferae congregant. Ideo multiformes ibi animalium partus: varie feminis cuiuscunque generis mares aut vi aut voluptate se miscent. Unde etiam vulgare Graeciae proverbium⁵⁾: Semper aliquid novi Africam affere⁶⁾.

LVI.

Parasito voraci et elluoni, qui ilia altilium, tanquam magis saperent, in alvum demergebat, ceteras altilium partes aliis apponebat, neque illepide neque iniocunde Marullus mimographus dixit: Tu non discedis ab ilio sicut Hector⁷⁾. Omnis dicti iocunditas in nominis depravatione versatur. Nam pro ile ilium facetissime protulit. Quod proverbium, si homini guloso obiiciatur, multum salis et multum fellis habebit. Solebat Platina noster, vir Latinis salibus aspersus, hominem pediconem, qui nunquam a latere pusionis discederet, hoc proverbio repercutere: Tu non discedis ab ilio sicut Hector.

LVII.

Est apud Terentium⁸⁾: Lupum auribus teneo⁹⁾. Quod vetus est adagium, quod perbelle dicere possumus, quum furem aut facinorosum hominem in furto vel flagitioprehendimus.

¹⁾ Str. XIV 5, 2: ἔμπορε, κατάπλευσον, ἐξελοῦ, πάντα πέπραται. — ²⁾ Cic. de fin. V 38, de nat. deor. II 160. Plin. N. H. VIII 207. — ³⁾ Sall. Cat. 23, 3. — ⁴⁾ III 65. — ⁵⁾ Zenob. II 51: δεῖ φέρει τι λιβύη καινόν κακόν. Ohne κακόν bei Athen. XIV 623 e, Arist. Hist. an. VIII 28, 7 u. a. — ⁶⁾ Plin. N. H. VIII 42. — ⁷⁾ Nach Serv. zu Verg. Aen. VII 499. — ⁸⁾ Varronem cod. — ⁹⁾ Ter. Phorm. 506; vgl. Suet. Tib. 25; Donat. zu Ter. a. a. O.: λύκον τῶν ὠτων ἔχω.

LVIII.

Tanta fuit apud priscos agriculturae solertia, ut magnificam et amplam laudem ducerent appellari civem Romanum bonum colonum¹⁾. Adorem gloriam²⁾ a genere frumenti dicebant. Insuper innumeri scriptores cum Graeci tum Latini agriculturae praecepta litteris mandaverunt. Quapropter non absurdum erit agriculturae proverbium in medium afferre, quod ad oliveti culturam magnopere pertinet: Ille qui arat olivetum, rogat fructum, qui stercoret, exorat, qui caedit, cogit³⁾.

LIX.

Quum alicui favemus, iubemur antiquo proverbio pollices premere⁴⁾. Quod sive ex superstitione sive ex gestu quodam originem duxerit, non satis perspicuum est. Illud palam est, quod, cum alicui pro viribus adiumento sumus, omnes articulos prae desiderio comprimimus. Unde illud Horatii⁵⁾:

Fautor utroque tuum⁶⁾ laudabit⁷⁾ pollice ludum.

LX.

Est vetustissimum Doricorum proverbium: Lapidem ad filum dirigere⁸⁾, quod a caementariis sumptum est, qui parietis aequalitatem filo considerant. Ita illi, qui aequali perseverantiae tenore in rebus iustis et aequis vitam ducunt, ut nunquam a linea aequi exorbitent, hi veteri proverbio: Lapidem ad filum ducunt.

LXI.

Sempronius Gracchus nobilissima familia ortus altero consulatu Sardiniam domuit tantumque captivorum adduxit, ut in proverbium veniret: Sardinia venales⁹⁾.

LXII.

Syria in hortis operosissima; unde est proverbium: Multa Syrorum olera¹⁰⁾.

LXIII.

Flumina perennia perpetuo fluunt. Unde tractum est proverbium de illis, qui semper opus differunt, quod expectant, dum¹¹⁾ flumina desiccantur¹²⁾, quod arescere nequaquam possunt. Sic illi nunquam opus aggrediuntur. Qua de re hominem ignavum, qui semper negotia prorogat, possumus hoc proverbio arguere, quod expectat, quoad¹³⁾ amnis desiccetur. Quo proverbio non illepide usus est Horatius¹⁴⁾:

Rusticus expectat, dum defluat amnis; at ille
Labitur et labetur in omne volubilis aevum.

LXIV.

Divus Augustus duo sigilla imagine Sphingos sculpta in matris anulis invenit. Uno ipse epistolas initio signavit, altero civili bello absente eo

¹⁾ Varro R. R. I 1. 1. — ²⁾ Plin. N. H. XVIII 14. — ³⁾ Colum. V 9, 15. — ⁴⁾ Plin. N. H. XXVIII 25. — ⁵⁾ Ep. I 18, 66. — ⁶⁾ tuo cod. — ⁷⁾ laudabo cod. — ⁸⁾ Chrys. hom. I ad Cor. ep. 35: τὴν σπάργανον πρὸς τὸν λίθον ἀγειν. — ⁹⁾ Aurel. Vict. vir. ill. 57, 2; vgl. Cic. ad fam. VII 24, 2, Fest. p. 322 M. — ¹⁰⁾ Plin. N. H. XX 33. — ¹¹⁾ ut cod. — ¹²⁾ Vgl. Zenob. VI 24. — ¹³⁾ quod cod. ¹⁴⁾ Ep. I 2, 42.

amici signavere epistolas et edicta, quae ratio temporum nomine eius reddi postulabat. Ii vero, qui litteras accipiebant, non infaceto lepore hoc proverbio utebantur: Se accipere aenigmata et ea Sphingem afferre. Augustus ad evitanda convicia Sphingis Alexandri Magni imagine signavit¹⁾.

LXV.

Quum Maecenas ad provinciales scriberet et pecunias imperaret, sigillo rana sculpto litteras signabat. Unde venit in proverbium: Magnopere esse formidandam ranam Maecenatis²⁾.

LXVI.

Tiberius prope quotannis profectionem ex urbe praeparabat vehiculis comprehensis, commeatibus per municipia et colonias dispositis, ad extremum vota pro itu et reditu suo suscipi passus. Cum ita se ad iter praepararet, urbe nunquam secedebat, ut vulgo iam per iocum Callippides vocaretur, quem cursitare ac ne cubiti <quidem> mensuram progredi proverbio Graeco³⁾ notatum est⁴⁾. Quod proverbium illis convenire videtur, qui ad longa itinera se accingunt et in ipso motu consistunt. Quos Callippides vocare possumus, quasi qui cursitent neque mensuram cubiti progrediantur.

LXVII.

Nihil invita, ut veteri proverbio aiunt, Minerva⁵⁾ est agendum; naturae enim repugnare nihil aliud est quam Gigantes contra deos pugnare⁶⁾. Unde est illud Horatii⁷⁾:

Tu nihil invita dices faciesque Minerva,

quod iam in proverbii locum cessit. Est aliud adagium superiori nequaquam dissimile, quo illos notare possumus, qui artes naturae suae non cohaerentes assumunt: Bos portat ephippia et caballus arat, quod facetissime ab Horatio⁸⁾ exprimitur:

Optat ephippia bos, piger optat arare caballus.

LXVIII.

Si ignavus et contemptus homo multa probra et multa convicia in virum strenuum et magnum dixerit et illi mortem minatus fuerit, perpulchre potest hoc proverbio respondere: Elephas Indus non curat culicem⁹⁾.

LXIX.

Est vetus Graecorum proverbium, quod una hirundo ver non facit. Quo proverbio eam notare possumus, cui una dumtaxat die secunda fortuna affulsit, cum reliquo vitae tempore calamitatum mole obrutus vixerit, deinde felicitate gloriaretur. Quo proverbio usus est Aristoteles in primo Ethicorum¹⁰⁾:
μία γὰρ χελιδὼν ἔαρ οὐ ποιεῖ.

¹⁾ Plin. N. H. XXXVII 10; vgl. Suet. Aug. 50. — ²⁾ Ebd. — ³⁾ Mantiss. prov. I 87. — ⁴⁾ Suet. Tib. 38; vgl. Cic. ad Att. XIII 12. 3. — ⁵⁾ Cic. de off. I 110. — ⁶⁾ Cic. de sen. 5. — ⁷⁾ A. P. 385. — ⁸⁾ Ep. I 14, 43. — ⁹⁾ Woher? — ¹⁰⁾ Eth. Nic. I 6, 1098 a, 18.

LXX.

Chrysippus¹⁾ philosophus tritum quoddam veteri sermone proverbium convertisse videtur mutatoque verbo leviolem ad partem traduxisse; eius, ut arbitror, tristitiam reformidabat: Quis patrem laudabit, nisi probi liberi? Hunc Dionysidorus Troizenius arguens veram huiusmodi sententiam profert: Quis patrem laudabit, nisi improbi liberi?²⁾ Ait enim illorum, qui, cum ipsi nulla re praesent, sed maiorum quorundam virtutibus innitantur eorumque gloriam ad suam laudem frequenter usurpent, petulantiam eo proverbio et comprimi et coherceri.

LXXI.

Nihil potest esse absurdius quam per somnum et ignaviam vitam ducere; quid enim aliud est somnus nisi imago mortis? Unde illud vetus proverbium, quo Aristoteles <in> primo Ethicorum³⁾ utitur: οὐδὲν διαφέρειν τὸ ἡμισυ τοῦ βίου τοὺς εὐδαιμόνους τῶν ἀθλίων, quod Latine interpretatur: a miseris felices in dimidio vitae nihil differre. Hoc proverbium optime quadrat, quandoquidem somnus et studiosum et vitiosum hominem opprimit.

LXXII.

Est liberalitatis modus servandus, ne ita divitias nostras profundamus, ut benignitatis fontem exhauriamus, neque ita claudamus arcam, ut beneficentiae locus non pateat. Itaque meminisse debemus id, quod a nostris maioribus saepissime usurpatum in proverbii consuetudinem venit: Largitionem fundum non habere⁴⁾.

LXXIII.

Apina res tenuis et vilissima, ut est apud Martialem⁵⁾:

Sunt apinae tricaeque et si quid vilius istis.

Alii apinas dictas <dicunt> ab apino fructu, qui cortice fragili est, ut scribit Plinius, plerique ex ludicro proverbio, quod erat apud antiquos Apina et Trica⁶⁾ urbibus deletis; quum enim rem vilissimam et nullius momenti significare volebant, apinam appellabant. Propterea ait Plinius⁷⁾: 'Apinam eversam in ludicrum verterunt'. Vel apinam, ut ego sentio, 'sine pretio' a verbo Graeco⁸⁾ ductum arbitror.

LXXIV.

Senes antiquitus annitebantur ferula et pro bacillo utebantur et pueri ferula vapulabant. Est herba, quae crescit in modum feniculi, internodia habet similia cannae, desiccata cortice admodum duriore. Unde proverbium apud antiquos in eos, qui tenui et exiguo praesidio adversus optime instructum pugnabant, eos pugnare ferula contra gladiatores⁹⁾.

LXXV.

Aries machina bellica, qua civitatum moenia concutiuntur. Unde proverbium de illis, qui fortissima propugnacula et tormenta contra contemp-tissimos et imbecillissimos hostes parant, in araneas arietem agere¹⁰⁾.

¹⁾ Aristippus cod. — ²⁾ Diogen. VIII 6: τίς πατέρ' αἰνῆσαι, εἰ μὴ κακοδαίμονα τέκνα; — ³⁾ Eth. Nic. I 13, 1102 b, 6. — ⁴⁾ Cic. de off. II 55. — ⁵⁾ XIV 1, 7. — ⁶⁾ Metaicra cod. — ⁷⁾ N. H. III 104. — ⁸⁾ Vgl. Zenob. III 92 und Otto, Sprichw. S. 29 f. — ⁹⁾ Woher? — ¹⁰⁾ Woher?

LXXVI.

Triarii milites erant, qui adnixo ad cubitum genu ultimi post aciem subsidebant. Unde subsidium et subsidiarii dicti, qui inclinante acie et laborante et iam ferme in fugam versa subsidium ferebant. Unde manavit vetus adagium, quando salutem desperant et de re iam actum est: Res redacta est ad triarios¹⁾.

LXXVII.

Proverbium erat apud antiquos, ut is, qui loqui non posset, diceretur oleum in ore gestare. Hoc proverbio quidam²⁾ in Marullum est usus, qui loquacissimus erat: Marullum non gestare oleum <in> ore, sed auribus, qui nunquam vellet alios audire, sed semper loqui.

LXXVIII.

Tolosa oppidum Galliae in Isthmo sita, ubi a mari Narbonensi oceanus repellitur. Ex hoc oppido ductum proverbium: habere thesaurum Tolosanum, qui infelix esset, sive, ut Timagenes scribit, quoniam Tolosani socii Gallorum fuerunt, qui templum Delphicum spoliarunt, <sive,> ut Trogius scribit, <quoniam> hos thesauros Tolosanos in patriam relatos <Qu.> Caepio³⁾ abstulit tanta infelicitate, ut, quicumque fuerit particeps, miserime vixerit, sive, ut Posidonius tradit, quoniam Romani lacus locarunt Tolosanos, in quibus moles argenteas redemptores invenerunt. Unde ductum proverbium: habere aurum Tolosanum⁴⁾. Gellius⁵⁾ auri Tolosani meminit ut equi Seiani.

LXXIX.

Omnis dolus, omnis fraus a viro probato abesse debet neque se aliquo turpi facinore contaminare, etiam si speret et homines et deos latere, neque cogitare quicquam neque facere, quod non audeat toto foro praedicare. Quod non solum philosophi, verum etiam rustici probant. Natum enim ab illis hoc tritum vetustate proverbium: cum fidem alicuius et probitatem laudant, dignum esse dicunt⁶⁾, quicum in tenebris mices⁷⁾, hoc est, etiam si fueris in tenebris, splendorem ab illo accipias; vel, ut vulgo in promptu est, etiam si in somnum solutus fueris, non te aliqua fallacia⁸⁾ aut fraude irretire meditabitur; vel, ut ego sentio, vir probus talis esse debet, ut cum eo in tenebris possis micare, id est intensione et remissione digitorum cum eo ludere et in obscuro, quot digitos substulerit, vere iudicaret neque in numero te deciperet. Vulgo 'ludere cornibus' dicitur, quod digitos in modum cornuum tollamus.

LXXX.

Excalceati dicuntur, qui deposuerunt calceos. Idem verbum venit in locum adversus servum <Qu.> Luctatii <Catuli>, qui, dum omni loco et tempore furaretur, cum subreptam nummulario pecuniam indidisset calceis, coactus est calceos deponere, ubi reperta est pecunia. In eum dictum est proverbium: Nummularius te excalciavit⁹⁾, hoc est pecuniam abstulit.

¹⁾ Liv. VIII 8, 11. — ²⁾ Mart. V 77. — ³⁾ Scipio cod. — ⁴⁾ Str. IV 1, 13, Justin. 32, 3, 9; vgl. Cic. de nat. d. III 30, 74. — ⁵⁾ III 9, 7. — ⁶⁾ debere cod. — ⁷⁾ Cic. de off. III 77; vgl. de fin. II 52, Petron. 44, Front. p. 13. Nab. — ⁸⁾ tegua cod. — ⁹⁾ Porph. zu Hor. Sat. I 8, 39.

Χαλκός¹⁾ significat 'aes', unde deduxit verbum 'excalciare': aes aut pecuniam auferre.

LXXXI.

Cum iam septimum mensem Galli urbem tenuissent et Capitolium obsedissent, Romani longa obsidione oppressi mille auri pondo Gallis pendere paciscuntur, ut urbe decedant et regionem relinquunt. Celtae, dum aurum ponderaretur, cum adessent et clam primo, deinde aperte lancem premerent, Romani in eos de hac iniuria queruntur. Brennus ridens ponderi gladium et cingulum ferreum apposuit. Sulpicius cum interrogaret: 'quare hoc?', 'quid aliud' inquit Brennus 'nisi obprobrium victis²⁾?' Qui sermo in proverbium usurpatus est. Quod proverbium in ignominiam illorum afferri potest, qui in potestatem redacti gladio pecuniam pendere compelluntur, quae pecunia vi extorta est obprobrium victis.

LXXXII.

Marius consul creatus in Africam traiecit et exercitum a Metello accepit et sublatis militibus iumentis impedimenta supra humeros ferre iussit et, cum illi onusti sarcinulis iter facerent, bacillo, quod aerumnam appellabant, adnitebantur. Unde muli Mariani aerumnae dictae et milites etiam muli Mariani appellabantur. Unde manavit proverbium, ut hominem, qui solet multa et onerosa supra verticem ferre, mulum Marianum appellemus³⁾.

LXXXIII.

Nascitur in Sardinia herba quaedam, quam si quis momorderit, confestim contrahit omnes nervos et os et genas ridentis in modum violenter corrugat. Hinc ductum vetus proverbium, cum aliquem ridentem et nobis illudentem videmus: Risum Sardonium illi imprecamur⁴⁾.

LXXXIV.

Lucullus et conviviorum luxu et aedificiorum magnificentia tantum omnes Romanos superavit, ut Tubero Stoicus Xerxem togatum <eum> non dubitaverit appellare⁵⁾. Pompeius et Cicero in foro sedentem hunc convenerunt. Itaque Cicero salutato Lucullo: 'Volumus' inquit 'apud te cenare hodie ea condicione, ut nihil novi parari iubeas'. Subrecusabat id Lucullus et in posteram diem convivium differri postulabat. Illi neque differre neque alloqui secreto familiarem eius facultatem sibi facere voluerunt, ne aliud domi parari iuberet convivium. Hanc tandem sibi veniam praestitere, ut vel ipsis audientibus cuidam ex familiaribus suis id solum diceret: 'Hodie in Apolline cenabitur'. Ea sola voce fefellit eos. Id enim erat unum ex eius cenaculis eo nomine appellatum; singulis enim cenaculis, ut videtur, et convivii pretium et splendor apparatus definitus erat. Quam ob rem famuli audito loci nomine confestim intelligebant, quantis sumptibus, quali ornatu quove ordine conficiendum esset convivium. Consueverat autem pretio quinquaginta

¹⁾ calchos cod. — ²⁾ Plut. Cam. 28: τοῖς νενικημένοις δδόνῃ; vgl. Liv. V 48, 9: vae victis. — ³⁾ Fest. p. 24 und 149 M., Plut. Mar. 13, Frontin. Strat. IV 1, 7. — ⁴⁾ Paus. X 17, 7, Zenob. V 85: Σαρδόνιος γελῶς; vgl. Verg. Ecl. VII 41. — ⁵⁾ Plut. Luc. 39.

miliū in Apolline cena parari. Quae cum sic eo die acta esset, stupore quodam Pompeius in tanta epularum abundantia celeritatem apparatus admirabatur. Unde postea tractum proverbium, cum opipare cenaturi sumus: Hodie in Apolline cenabitur¹⁾.

LXXXV.

Themistocles in exilium a Graecis eiectus ad Xerxem confugit. Apud eum honorifice acceptus et tribus civitatibus donatus multum gratia, multum auctoritate apud Xerxem valuit. <Ut> perhibent, posteriores reges, quotiens Graeco homini aliquid polliceri vellent, hoc proverbio utebantur: Illum apud se plus quam Thémistoclem apud Xerxem valiturum²⁾. Quod proverbium nostra tempestate pontifici Xisto potest accommodari; nutu enim Petri³⁾ omnia administrabat, omnia arbitrio illius regebat, totus ex voluntate illius pendeat.

LXXXVI.

Mulier quaedam in Theophrastum, hominem tanta facundia praeditum, ut nomen divinum inde retulerit, ausa est scribere. Unde natum proverbium: Arborem suspendio eligendam⁴⁾, quod mulier contra divinum virum et tanto eloquentiae candore ornatum tam temere sit invecta. Quo proverbio illis possumus succensere, qui mordacia orationis spicula et maledicentiae aculeos in viros sapientes dirigunt, quemadmodum ille Zoilus Homeromastix⁵⁾, qui ad Ptolomaeum, Aegypti regem, accessit et commentarios, quibus Homerum lacerabat, obtulit sperans maledicae linguae praemium reportare. Sed Ptolomaeus, Homeri propugnator, hominem contemptui habuit et non sine ignominia a se eiecit. Quam apte Homeromastix hoc proverbio notari poterat: Arborem suspendio eligendam, quod inventus esset, qui Homeri divinitatem tam lutulentis verbis ausus fuerit contaminare.

LXXXVII.

Hi, qui magnificas et amplissimas aedificant aedes, innumeras pecunias in aedificatione profundunt. Longe melius sibi ipsis et facultatibus suis consulerent, si ab aliis aedificatas emerent. Qua ex re adagium ortum, quod expedit (ut aliena insania quasi longe satius) emere domum ab aliis aedificatam quam aedificare⁶⁾.

LXXXVIII.

Phocion, vir continens et severus, ut vetere illa Sabina disciplina et tolerantia Laconica educatus videretur, inter cetera constantiae exempla ita maxime patiens algoris erat, ut, dum ruri militia esset, nudo pede incederet, nisi hyems illum atrocior ad calceos compulsisset. Idcirco inter iocantes milites nullum fuisse significandi crudelis frigoris certius argumentum quam affirmare 'calceatum Phocionem tunc fuisse'. Unde, cum volumus horridum frigus ostendere, hoc proverbio utimur: Calceatus est Phocion⁷⁾.

¹⁾ Ebd. 41. — ²⁾ Plut. Them. 29. — ³⁾ D. i. Sixtus des IV. Neffe Pietro Riario. — ⁴⁾ Plin. praef. 29. — ⁵⁾ Suid. s. v., Vitruv. 7 praef. 8. — ⁶⁾ Woher? — ⁷⁾ Plut. Phoc. 4.

LXXXIX.

Nullum est tam flagitiosum facinus, quod miseri mortales non audeant; iura divina atque humana confundunt, ut aurum undique expilent. Non enim quicquam pensi habent, utrum iure an iniuria pecunias coacervent. Quapropter arguto ioco Diogenes aurum pallescere dixit¹⁾, quod multi illi insidias tendant. Quod proverbii loco posteritas in ore habuit.

XC.

Quum magna est rerum expectatio et magni tumultus excitantur et magnae res impendent, non intempestive hoc proverbium in medium afferemus: Res est in cardine²⁾. Aliqui id ipsum proverbium magnae aliquid opportunitati accommodant, ut quemadmodum cardo est magna et commoditas et opportunitas, ut porta claudatur et recludatur, sic in magna aliqua opportunitate dicimus: Res est in cardine.

XCI.

Omnes ingenui adolescentes apud Graecos palaestram, musicam, litteras discebant neque satis periti habebantur, qui non boni citharoedi et non boni musici essent. Quapropter Themistocles, alioquin clarus, quum non bene ad citharam caneret, ineptus est iudicatus³⁾. Socrates⁴⁾ senio confectus, nisi ad reliqua animi ornamenta musicam addidisset, non satis se profecisse arbitrabatur; qui reliquis artibus excultus esset, hac una carere turpe duxit. Virgilius⁵⁾ Iopam, Homerus⁶⁾ Demodocum ad mensam ad citharam canentes inducunt. Quam ob rem illud proverbium Graecis convenit: Nil Graeculis cum fidibus⁷⁾, quasi absurdum sit Graeculis, id est ineptis hominibus, citharam assumere, et Graeculum ineptum hominem per diminutionem et derisionem appellat, quasi cithara Graecis, non Graeculis conveniat, hoc est generosis, non ignobilibus; vel: Nil Graeculis cum fidibus, quod nihil agebant, in qua non fide, id est cithara uterentur. Sed prior sententia meo iudicio multo potior.

XCII.

Si quis in Cretam vinum, triticum in Siciliam, in Arabiam et in Indiam aromata deferri curaret vel rivos in mare deducere tentaret, non in faceto proverbio ludibrio hominem haberemus: γλαῦκος εἰς Ἀθήνας⁸⁾, hoc est noctuas Athenas mittere diceremus, quibus illa civitas praeter ceteras abundat.

XCIII.

Illi, qui a parentibus vel a progenitoribus amplissimas accipiunt hereditates, quamvis in morte illorum in lamentationes erumpant et fletum dissimulent, verum tamen intra pectus mirum in modum gaudent, maiorem laetitiam ex hereditate quam luctum ex propinqui morte suscipiunt. Unde proverbium fluxit: Fletus heredis est risus sub persona⁹⁾, acsi personatus et larvatus personam fletis substineat, ipse sub persona occulte rideat.

¹⁾ Diog. L. VI 2, 51. — ²⁾ Serv. zu Verg. Aen. I 672; vgl. Isid. Orig. 15, 7, 7 u. a. m. — ³⁾ Cic. Tusc. Disp. I 4. — ⁴⁾ Ebd. u. Ep. IX 22, 3. — ⁵⁾ Aen. I 744. — ⁶⁾ Od. VIII 44. — ⁷⁾ Gell. praef. 19: Nihil cum fidibus graeculo(!). — ⁸⁾ Aristoph. Av. 301; vgl. Zenob. III 6, Cic. Ep. ad fam. VII 3, Quint. fr. II 16. — ⁹⁾ Publ. Syr. 221; vgl. Gell. XVII 44, 4.

XCIV.

Erat moris apud antiquos, <ut>, quum servum sive aliam quamvis rem venundarent, de manu sua in manum emptoris traderent. Inde ductum proverbium, quum aliquem nobis carum, qui diu apud nos fuerit, alicui commendamus: De manu in manum trado¹⁾.

XCV.

Qui montem incolunt, et immanes et agrestes sunt. Unde proverbium: cum alicui rusticitatem obicimus et immanitatem improperamus, montanum²⁾ appellamus.

XCVI.

Si qui astutia et calliditate confisi non posse ab aliis decipi iactentur, quam apte hoc proverbio iactantiam illam deponere compellemus, quod et pelles vulpium venales in forum circumferuntur³⁾! Quod nil aliud innuere videtur, nisi quod vulpes, animal callidum, quod ceteris calliditate praestat, tamen in insidias incidit.

XCVII.

Non possumus secreta caeli nec deum cognoscere. Nam tanta est dei magnitudo, ut ait Plato⁴⁾, ut nulla humana mens possit eam capere. Cum Simonides poeta lyricus a Hierone tyranno interrogaretur, quis esset deus, Simonides deliberandi causa sibi unam diem postulavit. Cum idem ex eo postridie quaereret, biduum petivit. Cum saepius duplicaret numerum dierum admiransque Hiero quaereret, cur ita faceret: 'Quia, quanto' inquit 'diutius considero, tanto mihi res videtur obscurior'. Sed Simonidem arbitror — non <enim> solum poeta suavis, verum etiam cetera doctus sapiensque traditur —, quia multa venirent in mentem acuta et subtilia, dubitantem, quid eorum esset verissimum, desperasse omnem veritatem⁵⁾. Unde non indocte prisci sapientes hoc proverbium protulerunt: Quod supra nos, quid ad nos⁶⁾? Quasi supra hominem sit divinitatem investigare atque percipere. Non incommode possumus hoc proverbium ad res humanas transferre, cum plebecula et quidam contemptissimi et abiectissimi homunculi res principum et rerum publicarum nimis curiose perscrutantur.

XCVIII.

Sunt plerique, qui suis cavillationibus et captiunculis res claras obscurant, expeditas implicant, apertis et planis scrupulos inducunt, in re sole dilucidiore quaestiunculas et contentiunculas excitant. Huiusmodi litigiosos homines hoc proverbii aculeo pungendos censeo, quod nodum in scirpo quaerant⁷⁾.

¹⁾ Cic. Ep. ad fam. VII 5, 3. — ²⁾ Woher? — ³⁾ Woher? — ⁴⁾ Epist. II 313 C. — ⁵⁾ Cic. de nat. d. I 60. — ⁶⁾ Als dictum Socraticum: τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς, οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς = 'quod supra nos, nihil ad nos' bei Min. Fel. Oct. 13, 1; Lact. Inst. III 20, 10; Hieron. adv. Rafin. 3, 28, Tertull. ad nat. 2, 4. — ⁷⁾ In scirpo nodum quaeris: Plaut. Men. 247, Ter. Andr. 941, Fest. p. 330 M. n. v. a.

XCIX.

Semper mors navigantibus imminet. Ex quo praeclare Diogenes Cynicus¹⁾ neque inter vivos neque inter mortuos nautas annumerabat. Iuvenalis²⁾ <ait>: Digitis a morte remotus³⁾ quattuor aut quinque, si tantum lata fuisset taeda⁴⁾. Etsi omnes, qui navigant, temerarii et audaces sunt, multo audaciores, qui semel navem fregerunt, experti maris saevitiam rursus se mari credunt. Quos ergo hoc proverbio amice monendos censeo: Iniuste Neptunum accusat, qui bis naufragium fecit⁵⁾.

C.

Hominem non apte magistratum et munus sibi demandatum gerentem hoc proverbio ludibrio habebimus: Clitellae bobus sunt impositae⁶⁾.

Epilogus.

Fabula psittaci et pavonis.

Quidam vir opulentus pavonem et psittacum domi nutriebat. Quum pavo gemmatas ad solem alas expanderet et pulchritudine pennarum et nitida colorum varietate elatus super decorem se iactaret, dominus versicolore pictura et formae splendore pellectus multo abundantius eum quam psittacum pascebat et plures et pretiosiores escas apponebat. Huic singulis diebus ter, illi semel dumtaxat cibos afferebat, huic blandiebatur, caudam et pennas manu mulcebat. Psittacus primo secum ipse pavonem sibi praeferri indignabatur et fortunam suam accusabat, postremo naeta occasione dominum convenit. Inquit: 'Mi domine, cur pavonem in deliciis habes, me vero et parvi pendis et contemptui habes? Elegantiae forma non inferior pavone sum, lingua longe illi excello. Ille stridet, ego tam comiter, tam benigne te saluto. Ille quasi verna est, ego ex oriente, ut tibi morem geram, huc profectus'. Quibus verbis commotus dominus psittacum in cubiculum adduxit, caveam auratam illi construxit et illum in posterum in deliciis habuit.

Haec fabula innuit, quod homines virtutibus praediti, quamvis diu in obscuro sint, tandem in lucem veniunt et virtutis praemia reportant.

¹⁾ Diog. L. VI 2, 29. — ²⁾ XII 59. — ³⁾ remotis cod. — ⁴⁾ Die Verse lauten: dig. a. m. r. Q. a. septem, si sit latissima t. — ⁵⁾ Publ. Syr. 264; vgl. Gell. XVII 14, 4, Macrob. Sat. 2, 7 und Apost. 13, 10 i: ὅστις δις ναυαγήσει, μάτην μέμνηται Ποσειδῶνα. — ⁶⁾ Cic. ad Att. V 15, 3 (bovi); vgl. Quint. V 11, 21, Amm. Marc. XVI 5, 10.